

Félbeszakadt nemzedéki napló

Bartusz-Dobosi László: *Csengey Dénes*

MMA Kiadó, 2020

Alapvető hiányt pótol Bartusz-Dobosi László könyve Csengey Dénes recepciója tekintetében. A *Hitel*hez is megszámlálhatatlan szállal kötődő szerző munkásságáról eddig sem monografikus mű, sem egyéb, az életművet részletesen földolgozó munka nem készült. Az életműhöz hasonlóan ugyanis furcsán alakult Csengey Dénes recepciója is: mindkettőt egy-egy alapvető törés jellemzi. A kétféle törés között azonban nem teljességgel vonható ok-okozati összefüggés: utóbbit, a befogadástörténet hiátusait csak részben magyarázza az előbbi, Csengey tragikusan korai halála. Bartusz-Dobosi megemlíti, hogy a szerző az öt övező kultikus státusból, amely aktív éveinek utolsó időszakát, a kilencvenes évek elejét, majd a halála utáni időszakot jellemezte, viszonylag rövid idő alatt egészen a kánon peremére sodródott. Ahogy a monográfia szerzője fogalmaz, „Csengey Dénes rövid alkotói életpályája egyfelől a tiltás, másfelől a sürgetettség légkörében telik. Életművének egy jelentős része vagy az asztalfiókban, vagy jobb esetben, a különféle folyóiratok »könnyebben múló« hasábjain marad” (94). Az elérhetőség és a kánoni pozíció szempontjából ugyanakkor igen pozitív és nem elhanyagolható tény, hogy Csengeyt 2020-ban a Digitális Irodalmi Akadémia posztumusz tagjává választották, így művei szélesebb rétegek számára váltak egyszerűen hozzáférhetővé, ám az oeuvre körüli ellentmondásokat ez még nem oldja föl. A két törés közül racionális módon a váratlanul rövidre szabott életpálya nem, csupán a recepció furcsa alakulástörténete és a kánoni pozícióvesztés magyarázható. A monográfia kísérletet is tesz erre: deklarált

célja, hogy a pálya időbeli hosszmszetében elemezze ezt a helyzetet, megkeresse ennek a kánoni mozgásnak az okait, valamint, hogy a mai kor irodalomtudományos standardjainak figyelembevételével kísérelje meg Csengey életművét újrapozicionálni a kortárs magyar irodalmi kánonban.

Bár Csengey poétikája alapvetően „különutasként”, önelvüként jellemezhető, Bartusz-Dobosi amellet érvel, hogy az (legalábbis részben) olvashatónak mutatkozik kortársainak akkor újszerűnek számító posztmodern irodalmi fölfogása szerint is: „Látható tehát, hogy a szerzői epika jelképtára – bár nem kifejezetten törődik az irodalmi korszellemmel – a kortárs paradigmák között megtalálja a helyét. Mégpedig a formák közti merész határátlépések esetében az asszociatív képalkotás posztmodernre mutató kísérleteivel, irányjaiban pedig az archaizálóan klasszicista formakincsekig való visszanyúlással” (37). Nem véletlen, hogy a monográfia szerzője épp a határátlépéseket és a merészséget emeli ki Csengey írói stílusa és hozzáállása kapcsán, hiszen tulajdonképpen egész életét, irodalmi és azzal szoros összefüggésben álló politikai pályáját a kereséssel mint általános mentalitással lehetne talán legérzékletesebben jellemezni – nyilván a keresés fogalmának több jelentésrétegét elkülönítve.

Csengey egyfelől kereste a konszenzust a „népi” és a „demokratikus” ellenzék körei között, amelyek egymástól jelentősen különböző kultúrával és hagyományokkal rendelkeztek. Bár kulturális gyökereinek köszönhetően az előbbihez kötődött jobban, vitakészsége és integratív szemlé-

lete és ambíciója arra ösztönözte, hogy megkíséreljen bizonyos közvetítői szerepet betölteni az egymással sokszor és sok mindenben egyet nem értő művészeti és politikai diskurzusok holdudvarai között. Irodalmi és közéleti gondolkodásában e táborkok fölött állt, ilyenként pedig minden fórumon, amelyen megfordult, megbecsülésnek örvendett, szavai kikövetelték a figyelmet. E konszenzusereséssel párosuló nagyfokú vitakészségnek a dokumentuma például az a Balassa Péterrel folytatott nyilvános polémia, amely ha nem is szülte meg a másik teljes megértésének vágyott katarziszát, nem jött létre szintézis a nagyon különböző esztétikai és filozófiai alapokon álló felek gondolkodásából, de nem is maradt teljesen eredmény nélkül. Már maga a dialógus létrejöttéért tett erőfeszítés is tiszteletre méltó, hiszen vitájuk kijelölte egy olyan útdőpontját, amelynek a bejárásához bátorság és szabadabb szellem szükséges.

A keresés metaforájának van egy erőteljes kapcsolata a szabadság fogalmával, mind a korszellemet, mind Csengey személyes életét tekintve: jellemző volt Csengeyre, hogy igyekezett mindig megtalálni a szabadság megnyilvánulási lehetőségeit, ezért is orientálódott a közéleti problematikák és a politikai munka felé, életútjában ekként fonódott össze szervesen nyilvános tevékenységében az írói és a politikusi pálya. „Csengey írásai a legkevésbé sem nevezhetők belső magánbeszédnek, történelemben helyezetségüket alapvetésnek tekintem. A primer szempont minden eszméjében és megnyilvánulásában a közéletiség kifelé tendáló, azaz társadalmi érvényű tapasztalati bölcsességének érvényre juttatása. Történeti hatásuk és művészeti értékük elválaszthatatlan egymástól” – véli Bartusz-Dobosi (172). Csengey művészetéhez és íráshoz való hozzáállását tekintve ráismerhetünk arra a magyar irodalomban nagy hagyományokkal rendelkező magatartásformára, amely az írásra mint társadalmi-politikai tetre tekint, hiszen ez nemcsak a reformkor időszakára,

hanem a 20. század utolsó harmadának kulturális miliójére is erősen jellemző volt. Bárhogy is alakultak később a kilencvenes évek, az azt megelőző évtizedben a „népi” vagy „demokratikus” ellenzék soraiban politikai és művészi munkát (is) kifejtő humán értelmiség képezte a rendszerváltás intellektuális fedezetét még akkor is, ha a két diskurzus az átmenetet eltérő célok és értékek alapján képzelte is el, Csengey pedig igyekezett mindenkivel párbeszédben maradni.

Ha a keresés metaforájánál maradunk, Csengey esetében van egy poétikai oldala is. Írói működésének szerves része volt a hangkeresés és az autentikus megszólalási formák megtalálásának vagy kikísérletezésének folyamatosan benne munkáló intenciója, az érvényes művészi megnyilvánulás módozatainak szüntelen keresése. Nem lehet véletlen, hogy életműve során folyamatosan az élettrajzi referencializálhatóság és a fikcionalitás határmezsgyéjén egyensúlyoz, ez a jellemző is a szüntelenül folyó szerep- és a hangkeresés részének tekinthető. A keresés alapmentálisával ugyanakkor nem ellentétes, hanem azzal szorosan összefügg az ellenzéki ethoszhoz való ragaszkodása és politikai céltudatossága.

Bár a kötet alapvetően a biográfia felől közelíti meg az életművet, Bartusz-Dobosi László azonban nem csak a közéleti szerepvállalás szempontjából nyújt elemzést a szerzőről. Könyvének zárata felé közeledve Csengey életművének, irodalmi és politikai munkásságának áttekintése, az alkotói lélektan társadalmi mozgatórugóinak fejtegetése, valamint az ezekből leszűrhető tanulságok számbavétele mellett kísérletet tesz műveinek esztétikai értékelésére is. Ennek során – mintegy elemelkedve a részletező elemzői perspektívától – bevezet egy érdekes és Csengey esetében különösen produktív olvasási metaforát is, amelyet a szerző egész életművére vonatkoztat: a naplót. Egy töredékben maradt életmű naplójaként tekint Csengey műveinek összességére. Ennek az átfogó meta-

forikus olvasásmódnak a működtetésekor, amely már a munka összegzését készíti elő, már nincs igazán jelentősége a Csengeyre egyébként igen jellemző műnem- és műfajbéli sokszínűségnek; távlati nézőpontból Bartusz-Dobosi meglátása szerint bizonyos értelemben egységgé áll össze a töredékes egész. A monográfia szerzője így fogalmaz pontosan: „Művei ilyen értelemben enjambement módjára hajlanak át egymásba. Ezért lehetséges, s talán nem értelmezői túlkapás, ha az egész életműre mint nemzedéki naplóra tekintek, hiszen az itt-ott tapasztalható »nyelvi fegyelmetlenségek« ellenére kontúros tematikai koncentrációval van dolgom. mintha a szerző a formák váltogatásával csak ugyanannak a mondandónak a legtökéletesebb publikációs, kifejezési formáját keresné.” Az oeuvre egyes darabjai így egy átfogó napló összefüggésrendszerének változa-

tos bejegyzéseiként értelmeződnek, amely alkalmas a történelmi közelmúlt viszonyainak átélésére, személyes, kortársi perspektívából történő megragadására a jelen olvasója számára.

A kötet befejezése után hajlamosak lehetünk úgy érezni, hogy Csengey értelmezhetetlenül korai halála miatt félbeszakadt munkásságának alakulástörténete már-már túlmutat önmagán. Az ígéretes, kezdeti szakaszából épphogy csak kilépő, a kiteljesedés lehetőségét magában hordozó írói-politikusi pályáiv váratlan megtörésében, a benne rejlő lehetőségek be nem teljesülésében, a naplószerű életmű félbe maradtságában nemcsak a Csengey névvel fémjelzett nemzedék sorsának sajátos jelképét, hanem egyúttal a felemásra sikeredett magyar rendszerváltás erodált örökségének is valamiféle mementóját, melankolikus metaforáját ismerhetjük föl.

Tanos Márton

TANOS MÁRTON (1986) felsőfokú tanulmányait a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végezte. Disszertációjában Mészöly Miklós négy regényét vizsgálta prózapoétikai szempontokból. A szintén pázmányos kötődésű Modern Líraelméleti és Líratörténeti Kutatócsoport tagja.